

ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ

Комітет з питань фінансів, податкової та митної політики

01008, м.Київ-8, вул. М. Грушевського, 5, тел.: 255-28-07, факс: 255-25-91

РІШЕННЯ

про ситуацію, що склалася на ринку торгівлі іноземною валютою в готівковій формі

19 липня 2023 року

протокол № 145

Комітет Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики (далі – Комітет) на засіданні 5 липня 2023 року розглянув питання щодо ситуації, що склалася на ринку торгівлі іноземною валютою в готівковій формі, за участі представників Національного банку України, Національної поліції України, банків, а також представників асоціацій фінансових установ, які здійснюють валютні обмінні операції.

Щодо проблеми на ринку торгівлі іноземною валютою в готівковій формі, пов'язаної із безпідставними відмовами приймати для обміну іноземні банкноти, або пропонуванням прийняття банкнот на інкасо замість їх обміну.

Національним банком України на засіданні Комітету та листом № 09-0008/47986 від 04.07.2023 була надана детальна інформація щодо заходів, здійснених з метою стабілізації ситуації на ринку торгівлі іноземної валюти в готівковій формі.

З метою врегулювання непорозумінь під час здійснення валютно-обмінних операцій (тобто обміну валют) та мінімізації впливу людського фактора під час визначення ступеня зношеності іноземної валюти Національний банк України здійснив комплекс заходів, спрямованих на вирішення ситуації:

1. Внесено зміни до Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 02.01.2019 № 1 (далі – Положення № 1), якими:

1) виключено перелік ознак зношення банкнот іноземної валюти, що був наведений у додатку до Положення № 1;

2) банкам та небанківським установам заборонено відмовляти клієнтам у здійсненні валютно-обмінних операцій з банкнотами іноземної валюти, які за дизайном й елементами захисту повністю відповідають зразкам та описам, що наведені на сторінках офіційних сайтів центральних/національних банків іноземних держав, справжність яких підтверджена з використанням відповідного обладнання;

3) банк, небанківська установа підтверджують справжність банкнот іноземної валюти з використанням лічильників/сортувальників банкнот з функцією контролю ультрафіолетового, інфрачервоного та магнітного захисту та/або приладів (детекторів), що забезпечують збільшення зображень, візуалізацію ультрафіолетового та інфрачервоного захисту та магнітний контроль.

Вищезазначені зміни відображені в постанові Правління Національного банку України від 20.06.2023 № 75 "Про внесення змін до Положення про структуру валютного ринку України, умови та порядок торгівлі іноземною валютою та банківськими металами на валютному ринку України".

2. Затверджено зміни до Інструкції про порядок організації касової роботи банками та проведення платіжних операцій надавачами платіжних послуг в Україні, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 25.09.2018 № 103 (зі змінами), згідно з якими банки/небанківські фінансові установи приймають на інкасо:

1) банкноти іноземної валюти, що набули під час обігу одну або кілька ознак значного зношення/пошкодження:

розірвані (розрізані) на частини;

з пошкодженими елементами дизайну та захисту (видалені цифрові чи текстові позначення номіналу, зображення портрета, оптично-змінні елементи захисту, захисні стрічки);

зі зміненим первісним кольором паперу та/або зображень;

з локальними забрудненнями (плямами), включаючи видимі в ультрафіолетових променях, загальна площа яких перевищує половину площі банкноти;

із загальними забрудненнями, включаючи ті, що спричиняють люмінесценцію паперу в ультрафіолетових променях;

обпалені, пропалені, трухлі (пошкоджені внаслідок тривалої дії вологи,

різних рідин, хімікатів або з ознаками гниття);

мають явні друкарські недоліки;

2) банкноти, що вилучені іноземною державою з обігу після дати, оголошеної банком-емітентом відповідної валюти (за наявності згоди банку-кореспондента відповідної держави на обмін цих банкнот).

Також банк/небанківська фінансова установа зобов'язані у внутрішніх положеннях про організацію роботи щодо здійснення касових операцій визначити, зокрема, тариф комісійної винагороди за операцію інкасо та умови її сплати клієнтом, а також строки виплати клієнтам відшкодування за прийняті на інкасо банкноти іноземної валюти.

Крім того, банк/небанківська фінансова установа, що надають послуги з приймання банкнот іноземної валюти на інкасо, зобов'язані розмістити в доступному для огляду клієнтами місці таку інформацію:

1) витяг з наказу (розпорядження) про встановлені тарифи на послуги з приймання на інкасо банкнот іноземної валюти, а також строки виплати відшкодування клієнтам;

2) повідомлення про ознаки значного зношення/пошкодження банкнот іноземної валюти відповідно до визначеного переліку.

Вищезазначені зміни відображені в постанові Правління Національного банку України від 20.06.2023 № 76 "Про затвердження Змін до Інструкції про порядок організації касової роботи банками та проведення платіжних операцій надавачами платіжних послуг в Україні".

3. Крім того, прийняті зміни до постанови Правління Національного банку України від 24.02.2022 № 18, якими з 1 липня 2023 року з метою сприяння роботі готівкового сегмента валютного ринку в умовах воєнного стану для небанківських фінансових установ, які мають відповідну валютну ліцензію, знято обмеження щодо отримання готівки гривень та іноземної валюти з їх рахунків, відкритих у банках, для підкріплення готівкою кас, у яких здійснюються валютно-обмінні операції.

Для того, щоб наданий дозвіл використовувався виключно з метою забезпечення стабільної ситуації на валютному ринку Національний банк України визначив умови, яких мають дотримуватися небанківські фінансові установи.

Так, сума знятої готівки в гривні чи іноземній валюті небанківською фінансовою установою не має перевищувати суму коштів у гривні чи іноземній валюті, що була раніше зарахована на їхній рахунок у банку, зокрема:

на рахунок у гривні небанківська установа зараховує кошти, отримані від здійснення валютно-обмінних операцій та від продажу безготівкової іноземної валюти;

на рахунок в іноземній валюті – кошти, отримані від здійснення валютно-обмінних операцій та як відшкодування за прийняті на інкасо банкноти іноземної валюти.

Вищезазначені зміни відображені в постанові Правління Національного банку України від 30.06.2023 № 88 "Про внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 24 лютого 2022 року № 18".

4. Національний банк України провів низку зустрічей із банками та небанківськими фінансовими установами, які мають ліцензію на торгівлю валютними цінностями в готівковій формі, на яких наголосив, що не встановлював жодних обмежень щодо року випуску банкнот іноземної валюти та їх номіналу.

Крім того, акцентовано на те, що нормативно-правовими актами Національного банку (Положення № 1) прямо заборонено банкам та небанківським фінансовим установам самостійно встановлювати будь-які подібні обмеження, тобто з усіма без винятку банкнотами іноземної валюти, крім значно зношених чи пошкоджених, мають здійснюватися валютно-обмінні операції. Водночас наголошувалося на тому, що в разі виявлення подібних порушень, такі дії розцінюватимуться не лише як недотримання регуляторних вимог Національного банку України, але і як потенційна ознака шахрайської діяльності.

5. Також Національним банком України здійснено низку публічних комунікацій стосовно надання населенню роз'яснень щодо неприпустимості встановлення фінансовими установами обмежень під час здійснення операцій з обміну готівкової іноземної валюти, зокрема підготовлено та опубліковано відеоролик з описом та прикладами значного зношення/пошкодження банкнот іноземної валюти, що мають прийматися на інкасо.

З метою інформування громадськості щодо порядку дій у разі необґрунтованих відмов банками та небанківськими фінансовими установами в здійсненні валютно-обмінних операцій відповідне повідомлення розміщено на сторінці офіційного Інтернет-представництва Національного банку України.

Стосовно виїзних перевірок небанківських установ, здійснених Національним банком України щодо дотримання банками та небанківськими установами оновлених вимог нормативно-правових актів Національного банку та застосованих за результатами таких перевірок заходів впливу.

Починаючи з 30.07.2022 Національний банк України здійснює позапланові виїзні перевірки небанківських установ щодо дотримання вимог постанови Правління Національного банку України від 29.07.2022 № 165 "Про особливості регулювання та нагляду за здійсненням діяльності з торгівлі валютними цінностями в готівковій формі в період дії воєнного стану та внесення змін до постанови Правління Національного банку України від 06 березня 2022 року № 39" (торгівля валютними цінностями в готівковій формі).

За період із 30.07.2022 до 30.06.2023 перевірено – 343 структурні підрозділи 27 небанківських установ.

За результатами перевірок до небанківських установ застосовано заходи впливу/заходи реагування, у тому числі:

1) анулювання ліцензії на здійснення торгівлі валютними цінностями – до 3 небанківських установ;

2) штрафи – на загальну суму 8 003 950 грн до 12 небанківських установ (39 структурних підрозділів);

3) письмові застереження – до 12 небанківських установ (20 структурних підрозділів);

4) письмові вимоги – до 2 небанківських установ (2 структурні підрозділи).

За результатами позапланових виїзних перевірок структурних підрозділів установ виявлені суттєві порушення:

1) здійснення валютно-обмінної операції без застосування реєстратора розрахункових операцій (далі – РРО);

2) здійснення торгівлі валютними цінностями в готівковій формі під час виходу з ладу системи технологічного відеоконтролю до відновлення її роботи та в період тимчасового відключення електроенергії;

3) проведення валютно-обмінних операцій без присутності фізичної особи (клієнта), але з оформленням розрахункового документа РРО та відображенням цих операцій у реєстрі купленої та/або проданої готівкової іноземної валюти;

4) незабезпечення обладнання приміщення структурних підрозділів установи належною системою технологічного відеоконтролю за процесом обслуговування клієнтів.

Також під час виїзних позапланових перевірок виявляються інші порушення вимог законодавства України, пов'язані з порядком здійснення торгівлі іноземною валютою в готівковій формі.

Про факти виявлених в установах порушень проведення операцій без РРО Національний банк України відповідно до вимог законодавства України надавав інформацію до Державної податкової служби України.

Національний банк України зазначив, що аналіз звітності щодо обсягів валютно-обмінних операцій, що подається небанківськими установами до Національного банку, свідчить про те, що "проблема купюр старого зразка" не має негативного впливу на обсяги операцій з купівлі\продажу готівкової іноземної валюти.

Навпаки, протягом 2023 року спостерігається поступове збільшення обсягів валютно-обмінних операцій. Так, у травні 2023 року (у порівнянні з січнем 2023 року) обсяги операцій з купівлі\продажу готівкової іноземної валюти збільшилися на 30% та становили близько 1 140 млн доларів США (у доларовому еквіваленті).

Крім того, протягом поточного року обсяги продажу іноземної валюти практично дорівнюють обсягам її купівлі (обсяги продажу становлять 99% від обсягів купівлі).

Загалом Національний банк України повідомив, що наразі не отримує інформацію, яка б свідчила б про систематичність проблеми. Опрацьовані дзвінки та письмові звернення щодо здійснення валютно-обмінних операцій за останні декілька тижнів стабільно зменшуються по кількості та стають відмінні по суті.

Ключова відмінність по суті отриманих звернень громадян – на касах все більше надається обґрунтована пропозиція послуги інкасо і незгода фізичної особи, що така послуга передбачає комісію.

Залишається точкова проблематика в частині проведення валюто-обмінних операцій з боку небанківських фінансових установ у регіонах, наразі продовжується здійснення виїзних перевірок.

Щодо діяльності нелегальних пунктів обміну валют

Народні депутати – члени Комітету та Національний банк України отримують суттєву кількість звернень щодо діяльності нелегальних пунктів обміну валют, у тому числі таку інформацію почали надавати небанківські фінансові установи.

Національна поліція України на засіданні Комітету та листом № 6680/01/55-2023 від 04.07.2023 проінформувала Комітет про вжиття заходів з виявлення та припинення діяльності нелегальних пунктів обміну валют. З початку 2023 року уповноваженими правоохоронними органами складено 101 адміністративний протокол за статтею 162 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Народні депутати України – члени Комітету при обговоренні питання на засіданні Комітету та за його результатами висловили пропозиції щодо подальшого покращення ситуації на ринку торгівлі іноземною валютою в готівковій формі.

Враховуючи зазначене та керуючись Законом України «Про комітети Верховної Ради України», в межах виконання контрольної функції, **Комітет вирішив:**

1. Рекомендувати Національному банку України:

1.1. посилити взаємодію та інформаційний обмін з Національною поліцією України стосовно підвищення ефективності заходів із припинення діяльності нелегальних пунктів обміну валюти;

1.2. сприяти налагодженню співпраці небанківських фінансових установ з банками, відкриттю рахунків для розрахунково-касового обслуговування, інкасації банкнот іноземної валюти, які не користуються попитом з боку клієнтів.

1.3. покращити інформування споживачів про контакти для звернень до Національного банку України, в тому числі про роботу та доступність гарячої лінії Національного банку України для повідомлення про порушення на валюто-обмінному ринку;

1.4. спростити процедуру отримання ліцензії на здійснення валютних операцій для фінансових компаній, скасувавши вимогу про необхідність розміщення коштів засновників фінансової компанії на рахунку в банку на період 1 року перед зверненням до Національного банку України на отримання ліцензії;

1.5. під час проведення виїзних перевірок пунктів обміну валют запровадити обов'язкове використання співробітниками Національного банку України обладнання аудіо/відеозапису, на зразок практик в Національній поліції України та Державній податковій службі України;

2. Рекомендувати Національній поліції України протягом одного місяця:

2.1. посилити роботу з виявлення, в тому числі на основі звернень Національного банку України та інших осіб, та оформлення протоколів про адміністративне правопорушення суб'єктів господарювання, які здійснюють незаконну діяльність з торгівлі іноземною валютою в готівковій формі без наявності відповідної ліцензії;

2.2. провести перевірку переліку суб'єктів господарювання, які за інформацією, наданої Комітету, здійснюють незаконну діяльність з торгівлі іноземною валютою в готівковій формі без наявності відповідної ліцензії (додається);

2.3 визначити відповідальну особу (підрозділ) для централізованої комунікації із Комітетом та Національним банком України з питань незаконної діяльності з торгівлі іноземною валютою в готівковій формі без наявності відповідної ліцензії.

Інформацію про заходи, спрямовані на виконання цього рішення просимо в установленому порядку надати Комітету не пізніше **18 серпня 2023 року**.

Додаток: Перелік локацій, щодо яких надійшла інформація про здійснення незаконної діяльності з торгівлі іноземною валютою в готівковій формі

Голова Комітету

Д. ГЕТМАНЦЕВ

